
Mirko Križman
Interferiran jezik kot identiteta neke manjšine

*Jezik raznovrstnih interferenc kot arhaična in sodobna kultura Slovencev
v Radgonskem kotu*

Pet vasi v Radgonskem kotu ima 50 - 80 % prebivalcev s slovenščino kot materinščino. Njihova jezikovna kompetenca je različna. Kakovost kodne izdelanosti občutno pada z nižjo starostjo. Enako velja za zavest o slovenski identiteti. Starejši ločijo državljanstvo in etnično ali samo jezikovno pripadnost. Zavest o izročilu in obstajanju interferirane variante slovenščine še živi, le pri redkih zavest o standardni slovenščini. Avstrijska javnost tolerira slovenščino kot pragmatični funkcionalni, ne pa kot šolski ali uradni jezik. Dogajajo se ignorance in nestrpnosti, zato znanje slovenščine upada, etnična zavest krni ali je zmedena.

In the Radgona Corner there are five villages with 50 - 80 % of residents whose mother tongue is Slovene. Their linguistic competence varies, with code sophistication declining as one goes down the age ladder. The same is true of Slovene identity. Older people distinguish between citizenship and ethnic or only linguistic affiliation. The awareness about the existence of the interfered with variant of Slovene and its tradition is still alive, while only a few are conscious of standard Slovene. The Austrian public tolerates Slovene as a pragmatic and functional, but not as a school or official language. Because of instances of ignorance and intolerance, the level of fluency in Slovene is decreasing, ethnic awareness is dwindling or blurred.

Uvod

Po popisu prebivalstva glede na prostorsko-etnični izvor iz l. 1900 je bilo na Južnem Štajerskem leta 1910 registriranih 141.614 prebivalcev nemške pripadnosti (93,66 %) in 9.592 prebivalcev slovenske pripadnosti (6,34 %).¹

¹ Navedbe tabel v prispevku Matjaža Klemenčiča: *Im Lichte der sprachlichen Statistik: Slowenisch- und Deutschsprachige in der Süd- und Untersteiermark 1830 - 1991* (V luči jezikovnih statistik - slovensko in nemško govoreči na južnem avstrijskem Štajerskem in na Spodnjem Štajerskem v letih 1830 - 1991). V: Christian Stenner (Hg.): *Slowenische Steiermark. Verdrängte Minderheit in Österreichs Südosten*. Böhlau Verlag Wien - Köln - Weimar 1997, str. 90.

Za vasi vzhodno in severno od avstrijske Radgone (Bad Radkersburga) Potrna (Laafeld), Dedonci (Dedenitz), Žetinci (Sicheldorf), Zenkovci (Zelting), Gorica (Goritz), v katerih še strnjeno živijo ljudje s slovenščino kot maternim jezikom, navaja znani borec za pravice štajerskih Slovencev doc. prof. dr. Wolfgang Gombocz, doma iz Potrne, s starši slovenskega rodu, da je tam še leta 1988 živelo 50 - 90 % ljudi s slovenščino kot materinščino, takih, ki so ta jezik še znali. Za Dedonce pravi celo, da je bilo tam še leta 1970 100 % ljudi, ki so bili dvojezični.²

Od 18. stoletja (1749) so bile v cerkvi današnje avstrijske Radgone Maria Hilf (Marija Pomočnica) slovenske maše, nikoli pa takih maš ni bilo v Farni cerkvi. Ko so hoteli l. 1826 ukiniti slovenske maše tudi v cerkvi Marije Pomočnice, so se omenjene vasi pritožile in maše so ostale.³

Vedno je moral zato biti v fari župnik ali kaplan, ki je znal slovensko. Znale so navedbe, da je prihajalo k spovedi veliko število le slovensko govorečih (do dve tretjini), tja so hodili tudi Slovenci z desnega brega Mure. A tudi iz župnijskih aktov v avstrijski Radgoni je razvidno, da je bilo v omenjenih vaseh na levem bregu Mure in sploh v celi fari pol ljudi, ki govore le slovensko.⁴

Nadalje pravi navedba, da »mora v tamkajšnji farni šoli najmanj v prvem in drugem razredu poučevati katehet, ki zna slovensko, ker je prek dveh tretjin otrok slovenskih.«⁵

Dušni pastir, ki je znal slovensko, je obstajal za slovenske farane iz omenjenih vasi vse do 70. let dvajsetega stoletja.⁶

V tem prispevku je nekaj novih empiričnih raziskav in teoretičnih vidikov.⁷

Starejši ljudje so ob snemanjih na kasetofon jasno povedali, da so bile slovenske maše še med obema vojnama in deloma še med vojno, po vojni pa so jih kmalu ukinili. Enako velja za pogebe v slovenščini.

Še ob prihodu nacistov po priključitvi Avstrije k nemškemu rajhu govore poročila policije in okrožnega vodstva v avstrijski Radgoni deželnemu vodstvu o slovenski manjšini. Policija je celo striktno uporabljala naziv *slovenische Minderheit* (slovenska manjšina), okrožno vodstvo dvakrat *windische Minderheit*, potem pa tudi *slowenische Minderheit*.⁸

Nekateri starejši informatorji so povedali (več posnetkov je objavljenih tudi s polnimi imeni in priimki), da ob vstopu v šolo niso znali niti besedice nemško.

V novejšem času so znana pri posameznih avstrijskih znanstvenikih in politikih delna ali popolna zanikanja obstoja slovenske manjšine v Radgonskem kotu. Tako je Felix Ermacora pisal l. 1977, da dvomi o obstoju slovenske manjšine v tem prostoru in meni, da tam ni treba upoštevati člena VII avstrijske državne pogodbe iz l. 1955.⁹

² Wolfgang Gombocz: *Zwei Sprachen sind besser als eine. Oder: Österreich und seine steirische Slowenen. Letzte Folge*. V: Mladje 66 (1988), str. 47 - 63.

³ Andrea Haberl-Zemljič: *Aus dem religiösen Leben der „fünf windischen Dörfer Laafeld, Dedenitz, Sicheldorf, Zelting und Goritz“ von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis 1922*. Christian Stenner (Hg.) *Slowenische Steiermark*, 1997, str. 108.

⁴ Prav tam, str. 108 in dalje.

⁵ Prav tam, str. 109.

⁶ Prav tam, str. 111.

⁷ Avtor pričujočega prispevka raziskuje omenjene vasi Radgonskega kota od l. 1985, obdelane materiale je objavil v dveh knjigah *Jezik kot socialni in nacionalni pojav*, Maribor 1989 in *Jezikovna razmerja*, Maribor 1997) ter v vrsti prispevkov v domačih in tujih zbornikih.

⁸ Zapise iz arhivov sem objavil v prispevku *Fragen der sprachlich-kulturellen Anerkennung einer Minderheit. Eine slowenische Minderheit im äußersten Südosten Österreichs ohne Anerkennung*. Prispevek je izšel v publikaciji *Akten des 7. Essener Kolloquiums über „Minoritätensprachen/Sprachminoritäten“ vom 14. - 17. 6. 1990 an der Universität Essen* (Bochum 1990), str. 91 - 115.

⁹ Glej Gombocz 1; podatek je Gombocz navedel v opombi pod črto.

Štajerski deželni poslanec Helmut Heidinger je zapisal l. 1991 v časniku *Frankfurter Allgemeine Zeitung* tole: "... Na Štajerskem sploh ni slovenske manjšine, zadevni odlomek v državni pogodbi izhaja iz tega, da je najavila Jugoslavija tako leta 1919 kot leta 1945 ozemelske zahteve na Štajerskem do malo pred Gradcem in je to utemeljevala s slovenskim prebivalstvom, ki ga - kot se lahko vsakdo prepriča - ni ..."¹⁰

Številne publikacije v zadnjih letih, kjer so poleg slovenskih tudi avstrijski avtorji in avtorji drugih narodov, jasno zavračajo gornjo tendenciozno in nesmiselno, pravzaprav nepojmljivo izjavo človeka, ki je doma na Južnem Štajerskem (Lipnica).¹¹

Zavest o nacionalni pripadnosti je pri slovensko govorečih ljudeh v okolici avstrijske Radgone različna. Pozneje doseljeni prebivalci iz naših pokrajin (bodisi da gre za trajno priselitev zaradi dela ali zaradi poroke) se opredeljujejo kot Slovenci, od rojstva tam živeči ljudje s slovenščino kot maternim jezikom reagirajo na vprašanje različno po generacijah. Če gre za daljne slovenske rodove obeh zakoncev, je opredelitev Slovenec - Slovenka običajna, s pripombo, da gre za avstrijsko državljanstvo. Nekateri pa že mešajo slednje z nacionalno pripadnostjo, zato se imajo za slovensko govoreče Avstrijce. To je skoraj praviloma pri srednji, v različnih službah aktivni generaciji.

Mladina pod 20. letom starosti, zlasti pa šolska mladina, je najbolj zmedena. Posamezniki odgovorijo, da so Avstrijci, na vprašanje o slovenščini odgovorijo, da jo še znajo, nemalokrat umolknejo ali odgovore nemško, da doma včasih, večinoma pa s sorodniki onstran meje govorijo slovensko. Nekateri še mlajši (od 7 - 12 let) so pred leti uporabljali celo izraz »jugoslawisch«. V zadnjem času šolske oblasti dovoljujejo fakultativni pouk slovenščine v osnovni in glavni šoli, če se prijavi najmanj šest učencev. Tudi to število je težko doseči. Vplivi za ignoranco prihajajo z najrazličnejših strani. O tem je pripovedovala absolventka Pedagoške fakultete v Mariboru na smeri nemščina - slovenščina Norma Bale, ki tam poučuje, sicer pa je doma iz naše Radgone. Je tudi študentka pri avtorju pričujočega prispevka in piše pri njem diplomsko nalogo o jezikovnih pojavih pri svojih učencih v avstrijski Radgoni. To so v večini učenci, ki od doma ne znajo slovenščine ali poznajo le nekaj besed.

Razmerje med slovenskim narečjem in knjižnim jezikom mladini teoretično ni jasno; govorijo le narečje, ki pa se glasoslovno in oblikoslovno nekoliko razlikuje od matičnega slovenskogoriškega, prleškega in prekmurskega narečja, saj je opaziti interference različnih leksemov in morfemov. Zelo hitro uporabijo v komunikaciji, kjer jim zmanjka sposobnosti kodiranja v slovenščini, funkcionalno kompenzacijo nemškega leksema ali koda.

Jezikovnopolitična težnja večinskega nemškoavstrijskega naroda, ki se kaže v Radgonskem kotu ob neupoštevanju slovenščine v vzgojnih ustanovah in večinoma tudi v kulturi ter upravnih javnosti, je jasna. Pragmatično pa seveda dela skoraj v vsaki trgovini ali drugih lokalih oseba, ki zna za silo ali celo nekoliko bolje govoriti slovensko. Tudi po več uslužbencev je takih. Slovensko znajo od doma ali pa so se naučili slovenščine v tečajih. Nekaj je tudi uslužbencev iz naših krajev.

¹⁰ Dr. Helmut Heidinger: *Ohne slovenische Minderheit*. Frankfurter Allgemeine Zeitung. Donnerstag, 11. Juli 1991, Nr. 158, str. 9. Prevod M. K.

¹¹ Naj omenim samo zbornik SAZU *Narodne manjšine 3, Slovenci v avstrijski deželi Štajerski, Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Mariboru 25.-27. maja 1993*. Ljubljana 1994. Nadaljnja publikacija z mednarodno sestavo avtorjev je *Steirische Slowenen, Zweisprachigkeit zwischen Graz und Maribor* (Hg. Christian Stenner), Graz 1994. Ta zbornik je z nekaterimi novimi prispevki in z nekoliko predelanimi ali razširjenimi prispevki ter v novi obliki ponovno izšel (prejšnji je bil razprodan) pod naslovom *Slovenische Steiermark. Verdrängte Minderheit in Österreichs Südosten* (Hg. Christian Stenner) pri založbi Böhlau na Dunaju l. 1997.

Jezik za najnujnejše pragmatične komunikacije je seveda tudi nekaj, toda zavest o kulturi standardnega jezika in drugih variant celokupnega slovenskega jezika manjka. Bralnih sposobnosti in želja ni, še posebej ne za časniške reportaže ali za preprosto leposlovje. Tudi zgodovinskega kulturnega izročila slovenščine ne poznajo, in sicer ne po najosnovnejši jezikoslovni in ne po literarni, žal pa tudi ne po osnovni zgodovinski plati. Tako manjka tudi znanje o bližnjih regionalnih variantah slovenščine. Posamezno varianto nekateri sicer v glavnem razumejo (v krajih na levi strani Mure gre večinoma za interference med prekmursko, slovenskogoriško (goričansko) in prleško varianto), tudi nekaj leksemov in skladenjskih prvin (vsaj pri pasivnem znanju) standardne slovenščine najdemo pri posameznikih, vendar izrazitejšega zanimanja za branje in poslušanje tega jezika ni. Kljub temu je še slišati slovenščino. Zlasti v zgolj pragmatičnem odnosu na levem bregu Mure, v samem mestu in v okoliških vaseh slovenščina še obstaja. Mnogi ljudje imajo sorodnike na naši strani, nekaj je tudi dvolastnikov. V neposrednih stikih pripadnikov obeh držav, posebej med sorodniki, se slovenščina večkrat pojavlja, saj med kmečkim prebivalstvom na naši strani marsikdo ne zna nemško.

V določenem trenutku, ko se mora človek sam odločiti, prisluhniti svoji volji in sposobnosti, se soočiti z voljo in sposobnostjo drugega, pri tem slišati mnenja, se bati uporabe kakega jezika, trepetati za uspeh sporočila ali dialoga, včasih za kariero, je jezikovno obnašanje zapleteno. Vsakdo je v bližini jezikovnih stikov doživel že mnoge neprijetnosti, zato gre tudi za čustva in misli, ki jih je izrinil v podzavest. V intimnih (sorodstvenih) stikih med ljudmi je tega manj.

Precejevanje nemškega jezika in kulture nastane dostikrat že zaradi tega, ker otroci v avstrijskih šolah veliko slišijo le o nemškem jeziku, goje le nemško kulturo, o sosedni slovenski slišijo in vedo malo ali skoraj nič.

Da lahko prav razumemo odnose do obeh jezikov, do nacionalne identitete, je treba pri vsakem odgovoru na vprašanje poznati pri ljudeh s slovenščino ali nemščino kot materinščino v tistih krajih poleg zgodovine, političnega sistema, ideologije, šolskega sistema, pedagoških in učnih načel, ekonomskega standarda dežele, socialnih skupin, še nekaj zasebne biografije izprašanca.

Osnova za socialno jezikoslovje je spoznanje, da so vsakdanje komunikacije, a tudi strokovne in znanstvene, odvisne od družbenih položajev, v katerih tečejo komunikativne interakcije. Seveda vplivajo situacije veliko bolj na vsakdanje življenje, še zlasti na jezikovna dejanja v življenjsko najelementarnejših ali drugače bistvenih zadevah. Ne gre samo za senzualno področje, ampak tudi za miselno in čustveno. Povezave tečejo tako horizontalno kot vertikalno, se pravi, v širino socialnih stikov zdaj in v čas, v povezave prej in potem. Tega zgodovinskega vidika ne smemo prezreti. Gre za dejanski pomen pojma »zgodovinski«¹ glede na bližnje in daljne dogodke, ki jih ljudje nosijo v zavesti in podzavesti, in za pomen, da se v določenih simbolih (v našem primeru jezikovnih) kaže preteklost. Predmet raziskovanja ni samo strukturalistični diahroni jezikoslovni vidik, ampak iskanje diahronih socialnih (situacijskih) vplivov, ki pogojujejo takšno ali drugačno socialno obnašanje in situacijsko vedno znova nastajajoča dejanja. Vendar tudi pod vplivom preteklosti.

Ko povezujemo izkušnje v socialni strukturi, komunikativna dejanja in jezikovne strukture, smo sicer združili tri stvari, ki lahko pomenijo tudi tri posebna teoretična in empirična področja raziskav. Vsa tri pa so vedno povezana z jezikovnim obnašanjem in z jezikovno zavestjo. Gre tudi za nasprotno povezave. Ta zavest je sicer lahko različna, vedno pa jo do neke mere najdemo; kaže se v metajezikovnih in drugih komentarjih. Zato je treba preučevati tudi te.

V socialnem jezikoslovju se tudi združujejo prvine več jezikoslovnih področij, ki sicer morejo in včasih morajo biti ločena. Gre za prvine strukturalizma, dialektologije in za raziskovanje jezikovnih stičnosti, iz katerih izhajajo interference.

Odklonitev ali sprejetje kakega jezikovnega sistema ali podsistema, oblikovanje jezikovne in ob njej komunikativne kompetence, vse to ima v Radgonskem kotu zaradi majhnosti pokrajine, odprte meje in stičnosti ali bližine štirih narodnih jezikov ter variant v njih še zlasti veliko pokrajinskih podrobnih vzrokov. Variante (podsistemi) istega celokupnega jezika imajo še posebno močne vzroke v socialnih odnosih z materialno eksistenčno potrebo, v čustvenih povezavah socialnih partnerjev. V šolski in zunajšolski javni vzgoji, v stikih z mediji nastanejo novi vplivi.

Prvinske, močno čustvene povezave socialnih partnerjev, se razširijo v družbene odnose za materialno eksistenčno potrebo pri manjših in večjih skupinah v soseskah in - zlasti dandanes - dalje v družbeno tvorbo občine, dežele, države s tako ali drugačno jezikovnokulturno, gospodarsko, splošnokulturno značilnostjo in politiko. Pri tem imajo pomembno vlogo organizirani in dobro nadzorovani vzgojni dejavniki v ustanovah in tudi sicer v okolju. Idejni vplivi in pragmatični pojavi z jezikovnim obnašanjem, ki vključuje prednosti in zapostavljanja, odločilno vplivajo na izbiro jezika in njegove variante in s tem na jezikovno kompetenco posameznika, hkrati pa tudi na zavest o nacionalni identiteti.

Nekaj najnovejših rezultatov empiričnih raziskav

I.

Pogovor z gospodom Ferdinandom Gomboczem, kmetom (79 let) iz vasi Potrna pri avstrijski Radgoni. Komentarji in sinteze. Posnetek je iz aprila 1997. Z informatorjem sem imel mnoge kontakte že prej, vendar do posnetka ni prišlo.

Gospod Ferdinand Gombocz, od kod ste Vi prišli?

Ja s'n tū 'rojāni.

Pa Vaši predniki?

Moj 'oča so s Ko'ro:vāc p'rišli.

Korovci so zaselek čisto blizu Cankove v Prekmurju. Cankova in Korovci sta kraja na severnem robu Radgonskega kota, tik ob današnji avstrijski meji. Do avstrijske Radgone so dobri štirje kilometri. V stari Avstriji in tudi v Avstro-Ogrski so bili ljudje ob današnji meji zelo povezani z avstrijsko Radgono (danes se mesto imenuje Bad Radkersburg). To jim je bilo nakupovalno in prodajno, a tudi v mnogih ozirih kulturno in cerkveno središče. Vsaj kar zadeva proščanja in kakšne druge cerkvene ali sejemске prireditve. Pot skozi avstrijsko Radgono je vodila neovirano (danes vodi prek zelo odprte meje) v Slovenske gorice in dalje v današnjo slovensko Štajersko. Nekateri otroci iz današnjega obmejnega predela na slovenski strani so hodili v uk in v obrtne šole v avstrijsko Radgono, tu in tam kdo tudi v meščansko šolo. Zgodilo se je, da so nekateri otroci najprej obiskovali slovensko osnovno šolo doma, nato pa še leto ali dve, morda vse višje razrede v avstrijski Radgoni. Povezanost s tem mestom je bila pri vseh naših ljudeh na obmejnem področju, ki danes meji na Radgonski kot, zelo velika.

Slovensko narečje na obeh straneh današnje meje na severu Radgonskega kota je bilo in je še danes enako ali močno podobno. Gre za prekmursko narečno osnovo, ki pa je zlasti v južnem predelu Radgonskega kota interferirana s severnim slovensko-

goriškim (goričanskim) narečjem na vseh jezikovnih ravninah. Tudi nekaj prvih prleškega narečja najdemo. Vse to je v posameznih družinah in celo pri posameznikih proporcionalno in frekvenčno različno. Odvisno je od kraja in časa bivanja tam, od dobe migracije, od zakonskega partnerja in od vezi s sorodniki na današnji slovenski strani. V krajih v Radgonskem kotu, ki leže tik ob današnji meji na Muri (mesto Radgona samo, Potrna, Žetinci), kažejo govori več slovenskogoriških in prleških interferenc. Včasih opazimo tudi slovenskogoriško (goričansko) narečno osnovo z interferencami prekmurščine, nemalokrat pa nasprotno. To so za vse ljudi tam naravni jezikovni pojavi, ki so se tako razvili v tem ravninskem predelu, zlasti ko še ni bilo meje.

Dejstvo pa je, da so govorili ljudje v vsem Radgonskem kotu (mnogi tudi v mestu Radgoni) v visokem odstotku slovensko. Danes je ta odstotek seveda manjši.

Po pričevanju starejših prebivalcev še med obema vojnoma mnogi otroci ob vstopu v šolo niso znali niti besedice nemško. Vendar so v šolah (prav tako po avtentičnem pričevanju) s takimi otroki ravnali obzirno. Tolerantnost je bila v preteklosti večja, kot je danes. Čeprav dandanes ne pride dostikrat do surovih odkritih izpadov proti Slovincem (razen v zelo redkih primerih), je prikrita netolerantnost zaznavna.

Nadaljnji pogovor z F. Gomboczem potrjuje mnoge zgornje navedbe.

Pa ste Vi znali že kaj nemško, ko ste prišli v šolo?

'Malo.

Kje ste se pa naučili nemško?

V šouli.

Prej pa ste se doma učili nemško?

'Malo, v'ča:sih pa:r bā'sejdā.

Že v teh prvih stavkih vidimo nekaj jezikovnih posebnosti:

Informator je rekel za jaz *ja*. Prekmurci rečejo *g'ās*, osebni zaimek ima torej pri informantu štajerski *j*, pač pa nima končnice *s* (*z*); to je pojav v prekmurskem narečju, a najdemo tudi oblike brez *s*. Beseda *šouli* ima prekmurski dvoglasnik; to opazimo tudi v naslednjem odgovoru: *bā'sejdā*. Množinska rodilniška oblika (besed) je prišla pod nemški vpliv. Tam je namreč množinski rodilnik po obrazilu enak imenovalniku (die Wörter - der Wörter), zato je informator tudi v slovenščini uporabil imenovalniško obliko.

Kaj je bil Vaš oče po narodnosti?

Informator besede *narodnost* ni razumel in je odgovoril: *On jä 'tišlär bia*.

Sposojenko *'tišlär* (nem. Tischler) uporabljajo v vseh tamkajšnjih narečjih.

Pomožnik ima pri gospodu štajersko goričansko (takšna je tudi v prleščini) obliko *bia*, ne prekmursko *biu*.

Po jeziku in mentaliteti gre pri Ferdinandu Gomboczu vsekakor za avtohtonega prebivalca ožje pokrajine. Jezikovne razlike so kdaj med vami tudi drugod na Slovenskem opazne, enako velja za poteze mentalitete. Posebnosti so v tem predelu nekoliko izrazitejše in pestrejše. Toda to avtohtonosti ne ukinja. Razumeti jo moramo širše. Tudi migracije iz vasi v vas, iz fare v faro so v manjših pokrajinah del avtohtonosti.

Da informator vendarle loči pojma narodnost in državljanstvo, bodo pokazali njegovi odgovori kasneje, čeprav slovenske besede *narodnost* sicer tudi takrat ni razumel brez dodatnih vprašanj in delnih razlag.

Za prvič pa si je bilo potrebno pomagati s pojmom *jezik*.

Informator je odgovoril, da so se starši učili v šoli madžarsko, nemško in slovensko, da sta oče in mati včasih tudi doma menjavala vse tri jezike, vendar da je daleč prevladoval slovenski jezik.

Sicer je dejal, da o narodnosti doma niso govorili, ampak *'bolä do'ma: slo'vänski sä jä 'gu:čalo* (v zadnji besedi v izglasju ni izgovoril dvoglasnika *ou*, kakor ga najdemo v prekmurščini, ampak je bil slišen štajerski enoglasnik).

Nadaljeval je takoj:

Tou z've:kšäga je bi'lou slo'vänsko. Ja, bi'lou slo'vänsko.

Ponovno je zatrdil, da o narodnosti doma niso govorili. Na vprašanje, kako se je on čutil, je informator odgovoril:

Ja sän tü 'rojäni bia. Oča pa 'mati sta bi'la 'tistokrat - tou sta 'tisočde've:stout're:tjoga 'küpila - že avstrijskoga - kak bi p'rava - Staatsbürger ...

Raziskovalec mu je razložil, da je Staatsbürger slovensko *državljan*. Informant je nadaljeval:

Tou jä za 'mänä 'nikši prob'lem nej bia.

Kateri jezik ste imeli najrajši?

Im, slo'vänski smo 'gu:čali do'ma:, ja!

Ste kaj brali v slovenščini?

Nič nei, da san sä ja 'samo v 'šouli 'nämski f'čia. Slo'vänski san jas nej znaü kaj š'teti ali kaj.

V povedih zopet opazimo interference prekmurskega in štajerskega goričanskega narečja. Prekmurska sta izrazita dvoglasnika *nej*, *šouli*. Goričansko je *nič* (prekm. *'nika*), *f'čia* tudi prleško (prekm. *f'čiu*), *e* v glagolu *š'teti* (prekm. *štöt*); *kaj* (prekm. *ka*). Za pomožnik *sem* je informator uporabljal dve obliki: *san* in *sän*.

Povedal je, da so se tudi verouk učili samo v nemščini, da pa so bile v avstrijski Radgoni v Marijini cerkvi tudi slovenske maše. Rekel je v prekmurščini:

Nej na 'gousto. 'Samo gda gda.

Kako ste govorili tu v Potrni?

Z 'mojimi ko'legami 'samo slo'vänski. Nič nej 'nämsko. Si smo slo'vänsko 'gu:čali, fsi. Tou jä zaj 'žalostno, ka tou zaj lüd'je: doj ta'ji:jo. Pa za 'koga 'volo? Nä ve:n.

Takoj je nadaljeval:

'Toti kaj so tü s'tari, 'toti si: z'najo slo'vänski. 'Ali nä gu'čijo väč nej.

Imate Vi radi slovenski jezik?

Kaj mi tou po'ma:ga, če ga d'rü:gi 'ne:čä 'čüti.

Pa imate vseeno radi slovenski jezik?

Jas s 'täboj rad slo'vänski 'gu:č:n, za'tou ka mi tou s'koro le'žej 'pa:dnä. Ja.

Kaj pa tu okoli z ljudmi, ali še slovensko govorite?

Jas 'malo 'kama gre:n. Tü 'nämrän slo'vänski 'gu:čati. Za'tou ka jas 'tote lü'di: 'poznän, pa sän 'rajši 'tiho.

Ali ljudje nočejo čuti slovensko?

'Näščäjo, nej.

So Vas kdaj užalili?

Če 'jemi jas kaj slo'vānski povejn, te jas f'časih dō'bin na'zai 'nāmško, ka mi 'nāmški na'zaj povej. Te pa tak fsā ve:n.

Še imate koga v Korovcih?

Ja, f'rajlih, tan jā šā od 'mojāga brat'ra:nca mla'dina pa tan na 'Cankovi pa 'dolaj na Pe'tajnci, pa 'ādān - 'tisti je 'dolaj v L.ublani, pa 'bomo 'letos se t'rufili - s'lednjā dni 'majnika - 'dolaj na Bo'hinskān 'jāzāri.

Pripovedoval je dalje:

Za 'koga 'volo so 'mejo tū po'tegnoli? Tan soj lūd'je:, tū soj lūd'je!

Pri nadaljnem pogovoru se je izkazalo, da informator vendar zna slovensko tudi brati. Povedal je, da ga je slovensko naučila dobro govoriti mati, nekaj pa ga je naučila tudi branja. Pokazal je neki časopis iz Porabja in je povedal, da besedil ne razume takoj, a bere posamezne odstavke večkrat, nato pa ugame, kaj naj bi katera beseda pomenila.

Štajerske interference v slovenščini Ferdinanda Gombocza so se nekoliko množile tudi ob tem, ker so prihajali k njemu slovenski sezonski delavci iz predela Hrastje - Mota. Tudi sorodniki po ženini plati z naše strani so vplivali na to.

Na vprašanje, če posluša slovenski radio, je odgovoril:

Ja 'samo z 'Murska 'Sobota. Kaj je toj zaod'vāčāra ne'delo pa so'boto. Na, kaj je toj, ka bi zaj po'veda? Wunschsendung. Tisto 'najrajši.

Povedal je, da vse razume, tudi ljudi na naši strani meje vse razume.

Potrebno je bilo še sproščeno vprašanje, če se čuti kot Slovenec. Odgovor je bil zelo zanimiv:

Kaj, kaj san jas? Kaj san jas zaj, zaj mi toj po'vej, kaj sān jas? ... Od et'ni:jā se: sān Slo'vānāc. 'Ali jas sān tū 'rojēni, jas sān Avstrijc. Avst'rijski Slo'vānec. Toj jā tak po 'mojān g'la:vno ali praf.

Povedal je še nekaj slovenskih verzov iz pesmi *Oj Marička, ti jo maš* pa še iz pesmi *Pojdi z menoj na morje veslat* in iz pesmi *Gremo na Štajersko*.

Soproga Ferdinanda Gombocza (76 let), ki je medtem prišla v sobo, je spodbujala moža, čeprav zna le nekaj besed slovensko. Zelo ji je žal, da ne več. Njen rod izhaja iz kraja Hrastje - Mota na našem obmejnem predelu blizu Radenc, vendar je ona že rasla v Avstriji, in to pod hudimi germanizatoričnimi pritiski.

Gospa pa ima pesniško žilico. Pokazala je eno svojih pesmi, sicer v nemščini, ampak iz pesmi veje misel o tolerantnosti do ljudi, četudi so različnih kultur in jezikov. čutiti je ton, v katerem je govoril njen soprog. On sicer stvarno, vendar zavzeto in razgledano, z globokim poznavanjem življenja nasploh, posebej pa še v pokrajini, iz katere izhajata rodova obeh zakoncev. Žena je govorila iz več mehkega, a tudi globokega čustvovanja, prav tako zavzeto in pesniško.

Ta pokrajina ima burno zgodovino. Za Slovence pa je zdaj v ožji regiji, kjer je novi dom obeh zakoncev, še zlasti težko.

Pesem gospe Gombocz je izšla v graškem glasilu *Neues Land* 2. februarja 1997, v letniku 57.

Takole so zapisani verzi v nemščini:

*Fremd fühlt sich ein jeder,
einsam und verloren,
der im Nächsten
nicht den Bruder sah.
Keiner ist für sich
allein geboren,
wir Menschen sind
füreinander da.*

Slovenski prevod je takle:

*Tuje čuti se vsakdo,
osamljen in zgubljen,
kdor v bližnjem
brata videl ni.
Nihče ni zase
le rojen,
ljudje smo drug
za drugega pač tu.*

(Prevod M. K.)

Še bolj povezano s poezijo je splošnočloveško, sosedsko, kulturno in nacionalno čustvo (72-letne) Josefine Prelog (rojene Trojnko), ki živi v sosednji vasi Žetinci. Ima samo osnovno šolo, nemško. V šoli ni imela niti ure slovenščine. Doma je govorila samo slovensko. Mož se je priženil iz Prlekije. Zato in zaradi lege kraja govori Prelogova tudi precej interferirano slovenščino med goričansko-prleškim in prekmurskim narečjem. Vendar pri njej prevladujejo omenjene štajerske narečne prvine.

Deloma od staršev in od moža, predvsem pa sama, se je naučila slovensko brati in pisati. In to do zavidljive mere. Ima kar lepo knjižnico, tudi z zahtevnejšimi knjigami. Debatira lahko v slovenščini, če je treba, na visoki ravni.

Piše nemško prozo in poezijo, a tudi slovensko. Je članica Avstrijske zveze avtorjev in nastopa tudi po večjih avstrijskih središčih. Povsod jo predstavijo kot Slovenko iz okolice avstrijske Radgone.

Po izpovedi J. Prelog in drugih informatorjev, tudi po snemanjih slovenskih pogovorov, ki sem jih imel v več družinah, je v vasi Žetinci (seveda tudi v drugih že omenjenih vaseh) prevladovala slovenščina. O tem so tudi pričevali ljudje z nemško ali slovensko materinščino v sosednjih vaseh, sorodniki na naši strani meje, šolski in arhivski viri.

Nekateri prebivalci slovenskega rodu v Radgonskem kotu pravijo za svojo narečno slovenščino *po prekmursko*, za slovenščino na naši strani Mure *po štajersko* in za slovenščino dalje v notranjosti *po slovensko* (tudi *prava slovenščina*). Pri zadnjem nazivu ne mislijo izrecno na standardno slovenščino, ampak na drugačno slovenščino, kot je prekmurščina in štajersščina.

Deloma je vzrok za to izostanek šolskega urejevalnega faktorja glede variant slovenskega jezika, deloma pa izročilo pokrajinske jezikovne pripadnosti. Vemo, da so bili Prekmurci dolga stoletja kulturno in jezikovno bolj odmaknjeni od slovenskih središč. Njihova slovenska jezikovna zavest pa ni usahnila. Krepila se je zlasti ob narečni nabožni, deloma tudi posvetni literaturi, tudi v ljudskem izročilu. Med preprostimi ljudmi v večjem delu Prekmurja madžarizacija ni bila zelo uspešna. Regionalna prekmurska zavest v jezikovnem in kulturnem smislu se je obdržala socialno in psihološko v vaških srenjah, povezanih z izročilom na posvetnem in religioznem področju.

Radgonski kot je jezikovno še del pomurske (prekmurske in štajersko-goričanske ter poljanske) regije. Zgodovinske silnice so se v Radgonskem kotu še posebej križale. Vendar je pretežno slovensko prebivalstvo dolgo ohranilo svoj sicer interferiran, toda jasno razpoznaven diasistem slovenščine, tudi mnoge prvine druge slovenske kulture.

Vemo, da so slovenščino, izrinjeno na podeželje, pripadniki večinskega avstrijsko-nemškega in madžarskega naroda še nekako tolerirali, da so lahko ljudje slovensko peli, da so bile posamične maše in posamične spovedi v slovenščini, tudi na kakem pogrebu se je slišala slovenščina.

Germanizacijski pritisk je postal po drugi svetovni vojni zlasti ob južni meji avstrijske Štajerske vedno močnejši. Slovenščina je bila izrinjena iz šol, iz drugih posvetnih in cerkvenih ustanov. Na podeželju je v intimnih socialnih krogih nekako živela naprej. V zadnjih dveh desetletjih pa je opazno tudi tam veliko upadanje. To je t.i. tiha asimilacija.

II.

Kaj vse se lahko zgodi, so pričali nekateri avtohtoni Slovenci, z veliko grenkobo posebno J. Prelog iz Žetincev, in to v pogovorih in z umetniškim izražanjem, kjer uporablja nemščino in slovenščino, da lahko pove svoja čustva, svoja konkretna doživljanja in svoje misli širšemu krogu ljudi.

Nadarjenost in sposobnost, tudi globoko doživljanje zmore gospa umetniškoizpovedno kazati v obeh jezikih, nekoliko suvereneje v nemščini. Tudi miselno dinamičnost svoje vedno razmišljujoče, vedno znova presenetljivo doživljajoče ali sodoživljajoče človeško bistvo. Ne glede na bolj omejene slovenske kode je njena kompetenca slovenščine prepojena z duhom slovenščine, z izrazno možnostjo in lepoto tega jezika. Dobro je bilo zaznati, da je informatorki slovenščina, kakršno je pač prejela iz izročila in kasnejšega življenja v družini, v pravem pomenu materinščina. Mater pa čutimo, ljubimo, vsrkavamo njen izraz, vse njeno bistvo, četudi ga razumsko ne moremo docela analizirati in docela opisati. Tako je tudi z identiteto.

Čeprav pri slovenščini informatorka ni imela kakšnih hujših doživetij v šoli, pa vendarle kaže, da je svojo socialno intimo s svojo interferirano slovenščino doživljala z ljubeznijo in grenkobo. V širši in bližnji javnosti je doživela marsikatero neprijetnost. Njen zavzeti, živahni slovenski govor pa jasno izpričuje ljubezen do tega jezika. Zlasti pa jo J. Prelog dokazuje z branjem slovenskih besedil, tudi literarnih, ob delu s slovarji, hkrati s poglobljenimi mislimi in izjavami o slovenščini. Še posebej je pokazala svojo zavzetost za slovenščino, kadar je slišala deklamiranje pesmi slovenskih pesnikov. To sem storil večkrat, skoraj pri vsakem obisku, in teh je bilo precej. Takrat ni kazala kakšne izumetničene pozornosti, bila je prevzeta, zamaknjena v lepoto slovenščine.

O svojem interferiranem jeziku zna kaj povedati v preprosti obliki, vendar sta iz tega razvidna opazovanje in razmišljanje. Takole je dejala:

Mi 'mamo en dia'lekt. Sicer sem se jaz že t'rudila, da 'malo več vem mo'goče kak d'rugi v 'naši ... 'mamo mi pač tak po'mejšano: 'malo je p'rleškega, 'malo je iz P'rekmurja pa tak s'kupaj, pa 'nāmške be'sede 'zraven, gda z'manjkažo slo'vānske ...

Vrzeli v slovenskem besedišču so razumljive, saj je bilo vse, kar je v zvezi s šolo in drugimi javnimi ustanovami ter dogajanja tam, spoznavala in doživljala le v nemščini.

Kako uporablja za funkcionalnost govora nemške kompenzacije, naj pokaže tale primer:

Ob pripovedi, da je bil med vojno oče dvakrat zaprt, a ga je rešil bližnji bogati kmet, prijatelj, ki je bil nacist (rekla je *Nazi*), vendar samo zaradi urejenega gospodarstva. Takole je rekla: ... *zaradi Wirtschaft, wegen der Wirtschaft ... Ko so delali o'rojže, te je fsä flo'rivalo, pa so delali propagando ... Toti je nej bių zag'rīženi 'Nāmec, 'samo wirtschaftlich ...*

V 'stari Avstriji so bli 'ilegalci, ki so vedno že ro'vali pa 'delali Aufstände pa fsä v'raga.

Zaradi vsega tega je še bolj jasno, da gre v pokrajini za zelo nemirno, velikokrat neprijetno, nevarno življenje. Hkrati pa informatorka vedno znova kaže, da gre pri njej za nadarjeno, poduhovljeno osebnost, ki vidi v knjigi in v naravi, tudi v zelo estetsko

urejenem stanovanju, zadovoljstvo in še pri delu najde lepoto ter užitek. Predvsem pa čuti in vidi lepoto ter užitek pri rabi slovenščine.

Literarno nadarjenost J. Prelog jasno dokazujejo besedila. Ob sistematični izobrazbi in ko bi si vzela več časa za branje, bi se lahko razvila v odlično slovensko pesnico in pisateljico. Gotovo bi bila njena literarna dela pretežno napisana v slovenščini..

J. Prelog je pripovedovala, kako je nastopila v začetku tega leta (1997) na prireditvi v domači vasi Žetinci. Brala je domoljubno pesem, nanašajočo se na to vas (njeno rojstno vas in staro prebivališče njenih staršev). Celotna pesem je v nemščini, le zadnja kitica v slovenščini. Tudi ta kitica ne vsebuje kakšnega nacionalnega patosa, še manj kakšno nacionalno propagando. Gre za ljubezen do rojstne vasi, za zvestobo izročilo. Tudi ko govori o jeziku, slovenščine ne omenja patetično agresivno, ampak je težišče na izpovedi o lepoti vsakega jezika (seveda je iz duha pesmi in pesničinega položaja čutiti, da gre za poudarjeno slovenščino) in o tem, da je lepo, če ljudje drug drugega razumejo. Tudi pri tem gospa Prelog ne »zahteva« izrecno, da je treba vsak jezik razumeti in znati, ampak je izpoved v tem smislu, da je treba vsak jezik, posebno jezik soseda, spoštovati, ga ceniti, pustiti, da ga ljudje govorijo. To je pravo razumevanje med ljudmi.

Poslušalci so že ob dejstvu, da je ena kitica napisana v slovenščini in da prav ta poudarjeno govori o razumevanju med prebivalstvom, začutili provokacijo. Že med branjem so glasno vzklikali, kot je sama ponazorila: »Hu, hu ...«, cepetali z nogami in še drugače dali vedeti, da se zgražajo. Do informatorka je stopil orožnik v civilu in dejal: »Hier werden Sie nich slowenisch lesen!« (Tukaj ne boste slovensko brali!)

Kako daleč sega nemški nacionalizem v teh nekoč čisto slovenskih krajih, danes še z lepim številom slovensko govorečih, kaže to, kar je pripovedovala v zvezi z dogodkom informatorka J. Prelog in o čemer so kasneje (večinoma z obsojanjem) poročala avstrijska javna občila.

Del pesmi in kitica, ki je sprožila škandal:

*O du mein Sieldorf,
wo meine Wiege stand,
die Muttersprache slowenisch ich,
Heimatsdorf, wie lieb ich dich.*

*Wenn Menschen sich verstehn,
ist jede Sprache schön.
Drum laßt uns miteinander glücklich sein
im schönen Steierland.*

*Tu sem jas doma
nebi drugam kam šla,
svojo mladost uživala
in se starosti učakala.*

Tu in tam fonetično zapisana beseda pri informatorki ne moti, če vemo, da ni imela niti ure šolskega ali drugega pouka slovenščine, da je torej docela izostal šolski jezikoslovno urejevalni in pedagoški dejavnik.

Prvi dve kitici bi bili v slovenskem prevodu takile:

*O vi moji Žetinci,
kjer moja zibel stala je,
materinščino slovensko jaz,
kako te ljubim, rojstna vas.*

*Če se razumejo ljudje,
lep jezik vsak pač je;
zato pustite nas, da skupaj srečni smo
na lepem Štajerskem.*

(Prevod M.K.)

Pesem je neposreden, dokaj konkreten (ime kraja), vendar preprosto pristen izraz domoljubja. Ker pa v tistih krajih in pesničini rojstni vasi idilo motijo take ali drugačne (od zunaj ali od znotraj podpihovane) nestrpnosti do slovenskega jezika in slovenske kulture nasploh, ima pesem poleg nežnih pesniških občutkov tudi primesi grenkobe, v njej je čutiti ali jasno razbrati izraze žalosti, skrbi, bolečine. Kultura misli in občutkov pa prerašča tamkajšnje provincialne okvire.

Dogodek v Žetincih in svoja doživljanja tam, takratna in kasnejša razmišljanja je informatorka prelila v novo pesem. Na začetku je uporabila nekatere verze prejšnje pesmi kot ilustracijo, kot osnovo za nove verze z globokim in pretresljivim občutenjem in razmišljanjem o tem, kar se je zgodilo in se vedno znova lahko zgodi, če se ne bodo ljudje v sebi in v odnosu do drugih ljudi, drugih jezikov in kultur spremenili. Vendar v pesmi ne gre toliko za moraliziranje, ampak gre za pretresenost, ki ji seveda mora najti izraz. Že zato je informatorka postavila inkriminirano, napadeno in osramočeno kitico na začetek. Prevod je kar se da zvest izvorniku, čeprav gre za prepesnitev. Ločila pa je prevajalec postavil zaradi preglednosti tudi tam, kjer v izvorniku manjkajo. Pesem naj bo dostopna širšemu krogu bralcev v Sloveniji in takim, ki znajo ali razumejo slovensko. Bistven je izpovedni ton pesmi, ki je ohranjen, tudi vse miselne in konstitutivne prvine izpovednih sekvenc ter ritmične, metrične muzikalne prvine z rimami (kolikor jih pesem ima) so kar se da zvesto ohranjene, seveda s prepesnitveno željo ter nujnostjo.

Pesem je J. Prelog brala na literarnem večeru v znanem božjepotnem središču Maria Zell na Zgornjem štajerskem. Predstavili so jo kot Slovenko iz okolice avstrijske Radgone. Pesnica je doživela ob recitiranju velik aplavz in odobravanje.

Morda so svetost in kulturno obeležje kraja, a tudi internacionalno sestavljeno občinstvo, tudi morda glasovi medijev, vzrok za to. Ljudje so čutili in spoznali, da pesnica ne zahaja v izumetničeni patos, v kakšne politične deklaracije, ampak da govori globoko in zavzeto, iz pretresljivih doživetij. Seveda so njena doživetja vezana na politično, nacionalno, jezikovnopolitično in jezikovnokulturno dogajanje, kar se pač v pesničinem ožjem okolju dogaja odkrito in prikrito. V vsakem primeru obstaja v Radgonskem kotu ozračje, ki povzroča tesnobo, žalost, kdaj strah, tako da tudi lirično razpoloženje, kakršno izraža informatorka, zajema del teh doživetij. Vezana so na ožja in širša socialna ter psihološka dogajanja. Del vsakdanjega življenja nujno močneje odmeva tudi v intimi. Ranjenost, začudenje, zgražanje in odpor, vse povezano v tanko zvenečo bolečino, to pa sproža tudi pesniško ubesedena izražanja, ki vprašujejo sočloveka, družbo, sebe in zopet sočloveka in družbo, pravzaprav človeštvo. To je še vedno intimnost lirike, čeprav najdemo tudi - implicitno in eksplicitno - kritiko, ki velja vsemu, kar omogoča in dovoljuje takšno življenje. Razumljivo je, da je to politika vseh vrst in na mnogih področjih; pesem je dialog z njo in z ljudmi, ki se tega zavedajo ali pa ne. Gre gotovo za celovitejši odsev življenja v tem geografskem predelu. Zajeto je tudi filozofsko gledanje na svet, čeprav je v pesmi izraziteje zaznati ozadje čustvovanja.

Oglejmo si pesem s prvo kitico, ki jo je avtorica sama zapisala v slovenščini; druge so v nemščini in so tu v mojem prevodu. Priložen je tudi pesničin rokopis.

*Tu sem jas doma
nebl drugam kam šla
svojo mladost uživala,
in se starosti učakala!*

*Če se razumejo ljudje,
lep jezik vsak pač je.*

*In vendar vi ste
pesmico mi razdejali!
Ste jo s topotom
in pa s klici pokosili!*

*Zagrizli ste mi v srce!
Zakaj zadrli ste tako,
brezčutni in surovi?*

*Večno to souraštvu,
tu prav nič prostora za ljubezen ni!
Ali se ne morete nikamor premakniti?
Razumeti bližnjega, živeti ga pustiti?*

*Tako ne morete otrok
vi svojih dati v šolo,
lahko bi se učili več jezikov,
stali poleg črncev in ciganov bi!*

*Ali pa le naša materinščina
je prepovedana?
Da mi pustili niste peti
moje pesmice?*

*Kako predrzni mogli biti ste tako,
predme ste stopili.*

*Vsi skupaj vendar smo
črvički majhni le;
paziti moramo, da ne prevrne
najmanjši nas viharček že!*

*Na moji poti me ne boste zmedli vi,
tudi če krog mene mnogo majhnih
zdaj mušic brni;
moje pesmi, pustite mi jih peti!*

*Le malo vsaj svobode meni
in usakomur v deželi tej pustite.
Tako, upam, spremljala ljubezen mene bo
in vi ravnali boste z mano vred tako.*

*Ali veste, kaj svoboda je?
Svoboda je, če se lahko razvijaš,
če drugačnost drugega priznavaš,
ja, in le takrat lahko živimo skupaj!*

Sovrašтво, ki ga je doživela pesnica, je nerazumljivo zaradi zanikanja naravnih dogajanj, zanikanja zgodovine, zanikanja dragocenosti in lepote tega, kar je materinščina, in to v vsakem jeziku. Mnogi ljudje ne čutijo več, kaj je kultura, ki jo vsebuje in kaže jezik sam in kot sredstvo za vse, kar izmenjujemo v izkušnjah, mislih, početjih v materialnem in duhovnem svetu, kar ustvarjamo v tem svetu.

J. Prelog še kaže globoko vsidrano naravno ljubezen do materinščine, zavest o njej, željo in voljo za izpopolnjevanje, za ustvarjanje v njej. To je najbolj bleščeč primer ohranjanja slovenščine kot materinščine in prek nje globlje slovenske identitete ob izročilu in ob sodobnosti. Le-ta je takšna, kakršna pač je in jo lahko spoznavamo. Vidimo, da ima veliko obrazov.

Iz pogovorov in umetniških hotenj informatorkе vejeta slutnja in zavest, da gre za vrednost dosežkov pripadnikov slovenskega jezika v matični deželi in v zamejstvu. Zgodovina in sedanjost se v informatorki po svoje in v njej doumljivi, vendar plemeniti podobi združujeta in prepletata, dajeta tisto osnovo, ki čuti izvir identitete, pri tem pa ne negira drugih identitet, ampak jih spoštljivo priznava in jih pobljže spoznava, ne da bi udinjajoč se utajila lastno identiteto.

Tudi Ferdinand Gombocz pa še nekateri starejši prebivalci s slovenščino kot materinščino v Radgonskem kotu ohranjajo globoko v sebi prvinsko zavest o slovenski identiteti. Pri nekaterih je boleča, trpka, razlivajoča se v žalost, tudi nemočna in strmeča v nedoumljiva ali le delno umljiva dogajanja. Mlajši rod večinoma nima niti tega več, je do precejšnje mere izpraznjen, kar zadeva slovenščino kot izročilo rodu.

Pragmatična raba slovenščine v sorodstvu, za gospodarske potrebe ali ob prehodu čez mejo je sicer tudi nekaj za ohranjanje slovenščine. Ampak to je slovenščina kot drugi, za marsikoga že skoraj kot tuji ali kot zdaj nujen in močno omejen komunikacijski jezik. Manjka vsaj zavest o zanimivih in bogatih strukturah tega jezika (če že ni več znanja), o njegovi zgodovinski in zdajšnji kulturni vrednosti med jeziki v Evropi, zlasti pa še za ljudi, ki so slovenskega rodu. Zato tudi manjka zavest o negi slovenščine, ki so jo imeli nekoč tudi kmečki ljudje in so to kazali s primerjanji, z multilektalnim tehtanjem situacijsko pogojenega jezika.

Sklep

Če rečemo, da izhaja identiteta jezika iz tipološkega, genetskega in vrednostnega vidika,¹² je pri zadnjem treba poudariti, da gre najprej za vrednost, ki jo ima kak jezik za neko skupino ljudi - od socialnih skupin do naroda. To je poleg praktične komunikacijske vrednosti še poseben čustveni in intelektualni, skratka, je celovit osebnostni odnos do jezika. Materinščina pomeni posamezniku prvi stik s svetom in prvo socializacijo, ga povezuje z geografskim, zgodovinskim, specifičnim kulturnim okoljem, ga veže na izročilo in sodobni razvoj. To ima vsak človek, izostanek takega čustva pusti duhovne - intelektualne, čustvene, značajske posledice.

Jezik pa je kodni sestav. Samo iz slovniškega (pri govoru tudi glasoslovnega) kodnega sestava lahko preidemo do semantičnega kodnega sestava. Če pri prvem (prvih dveh) ni dobre izdelanosti, se da včasih kljub vsemu doumeti semantična struktura, toda redko dobro. Včasih gre za delno razumevanje, ki ga je treba dopolnjevati z novimi slovniškimi strukturami ali tujimi kompenzacijami; včasih pa nastanejo očitni nesporazumi. Se pravi, vedno mora obstajati kodna organizacija.

Če govorimo o posameznih nacionalnih jezikih (npr. nemški, francoski, slovenski itd.), je to na osnovi razlik in tipičnosti vsakega jezika. Te moramo poznati, da lahko jezik opredelimo. Tudi materinščina zahteva poznavanje tipičnosti, šele potem imamo lahko do nje intelektualni in čustveni odnos. Skupaj s poznavanjem zgodovine in geografskega jezikovnega prostora (tudi v diaspori) in drugih kulturnih značilnostih, ki imajo vedno nekaj splošnokulturnih in individualnih prvin, je mogoče ugotoviti nacionalno identiteto.

Strukture jezika (preprosto rečemo slovnica) torej niso nekaj abstraktnega, le šolsko znanega in obravnavanega, ampak so življenjski jezikovni pojav. Slovnica ni dogovor, kot je pravopis, ampak je nastala v živih rabi jezika, kot nujnost za mnogotere poglede na svet, v odnosih do sočloveka in samega sebe. Prenašala se je iz roda v rod in se je tudi spreminjala. Strokovnjaki preučujejo njen sistem sinhrono in diahrono in ugotavljajo individualnost, ki je nastala v živih stikih med ljudmi, torej tudi z vsemi interferencami. Le-te so bile prav tako naravne in so nekatere prav stare ter zato zakoreninjene v kakem jeziku do te mere, da so že naravni sestavni del tega jezika in jih

¹² Radoslav Katičič: *Novi jezikoslovni ogledi*. Zagreb. Školska knjiga 1989, str. 45.

ni mogoče in ni treba več iztrebljati. Jezikovna nega seveda dela na tem, da nepotrebne, iz nemoči, nevednosti, nemarnosti in udinjanja nastale interference preučuje in opozori na možnosti, ki v kakem jeziku obstajajo in pomenijo bistveno prvino v njegovi individualnosti. Jezikovna nega ni isto, kot je bolni jezikovni purizem, jezikovna pedagogika ne sme biti šolsko nasilje, ampak živ čut za jezik, poznavanje kakega jezika in več jezikov. Z vedno novimi dognanimi protistavnimi prvinami med variantami istega celotnega jezika in jezika druge tipologije, celo geneze, vzgajamo tudi čut za materinščino. Poznavanje materinščine in mnogih prvin, ki so povezane z njo, omogoča analitično in sintetično pojmovanje nacionalne identitete.

Del jezikoslovne teorije očita strukturalizmu, da preveč raziskuje fizična sredstva eksteriorizacije jezika, premalo ali nič pa nefizična, mentalna sredstva interiorizacije, in apelira, da je treba gledati njuno recipročnost.¹³

Pri eksteriorizaciji naj bi bilo nujno odkrivanje korelativnih sredstev interiorizacije. Tako se je treba npr. pri vrsti člena v francoskem jeziku vprašati, pri kateri interiorizaciji je on faktor eksteriorizacije.¹⁴

Jasno je, da jezik tudi doživljamo, da ni avtomatizacija. To ravno potrjuje, da nastane individualna vrednostna prvina, a tudi skupinska, ne da bi ob vrednostnih sodbah tako in vedno rekli: boljše, slabše. Tudi taki občutki in take izjave obstajajo, toda to so potem predsodki, so taki ali drugačni šovinizmi ali manjvrednostni kompleksi.

Eksteriorizacije se navadimo, saj se javlja v določenem okolju, pri določenih sogovornikih, ki so nam včasih bolj, včasih manj znani, lahko pa zelo domači, bližnji. Vse eksteriorizacije, ki so vezane na psihološko (čustveno) najbližje okolje, tako, ki nam največ in v veliko podrobnostih sestavlja, polni življenje (v dobrem in slabem), pomenijo materinščino, saj so del našega najbolj vsestranskega notranjega in zunanjega življenja, tudi kdaj v spominih. Gre za pravo, globljo recipročnost interiorizacije in eksteriorizacije. To je identiteta prek jezika. Jezik poudarja, razčlenjuje identiteto, predvsem tako, da vključuje analitično spoznavanje in vrednotenje še vseh drugih prvin, ki so sestavni del nacionalne identitete. Jezik je pravzaprav nosilec vseh duhovnih in materialnih dogajanj pri posamezniku in v ožjih in širših človeških skupinah. Kdor zaradi različnih okvar ne zmore jezika, ta ima drug znakovni sistem, s katerim spoznava in vrednoti ostale prvine, ki sestavljajo to identiteto. To niso docela abnormni pojavi, ki bi negirali jezik, ampak so samo posebnosti, so poseben jezik. Vsekakor pa z jezikom, ki je še sam po sebi identiteta in ki ga tudi prizadeti v neki obliki in na neki način spoznajo, povežemo celotno identiteto (kompleks identitete) in jo še posebej, v mnogih pogledih odločilno barvamo in čutimo.

S socialnolingvističnega vidika je razvidno, da je slovenščina pri mnogih posameznikih vseh generacij slovenskega rodu v Radgonskem kotu še jezik prve jezikovnokulturne in socialne, prek nje pa le polzavedne narodnokulturne identifikacije in solidarnosti. Tudi pri mlajših generacijah gre, kadar govorijo slovensko, za socialno in kulturno solidarnost s starši in sosedi, s sorodniki v Sloveniji. Šoloobvezni otroci pa dobe nemški jezik kot pogoj za obstoj zunaj najožjih socialnih skupnosti. To pogojuje zgodnjo nemško narodnokulturno identifikacijo ali pa vsaj prehod vanjo. Tudi starši so primorani gojiti pri otrocih nemščino zaradi uspeha v šoli. Predšolski otroci kažejo prevladovanje slovenščine ali otroško usklajeno dvojezičnost, včasih brez diglosije,

¹³ Gustave Guillaume: *Principi teorijske lingvistiike. Zbirka neobjavljenih tekstov*. Priredio Roch Valin. Prevedel Vjekoslav Čosič. Zagreb. Globus 1973, str. 77.

¹⁴ Prav tam, str. 78.

velikokrat pa že z diglosijo, s šibkejšo kodno izdelanostjo slovenščine. Kmalu po vstopu v šolo se začno pri otrocih psihične zavrnosti ob slovenskem govorjenju zunaj določenih najožjih socialnosolidarnostnih situacij. Zato postane njih slovenski jezik sčasoma izrazito omejen kod z mnogimi nemškimi kompenzacijami ali s čisto nemškimi odgovori na slovenska vprašanja. Pojavljajo se tudi sramežljivosti, zatajitve slovenščine in manjvrednostni kompleksi ob njej. Tudi če ni eksplicitnih žalitev ali agresivnosti (včasih se kljub temu oboje pojavlja), je kdaj socialno ozračje takšno, da izžareva neprijaznost do slovenščine, znake ignorance in nestrpnosti.

V nemščini postane jezikovna kompetenca pri mladih leksikalno in na vseh slovniških ravnanjih mnogo bogatejša in trdnjša. Pri mladini je pri živih, neposrednih jezikovnih komunikacijah zaznavno prehajanje iz podsistema slovenskega jezika v podsystem nemščine. Že s tem, zlasti pa s prevlado nemščine v vseh sociokulturnih položajih in pogosto z načrtnim ignoriranjem slovenščine, ki ga kaže nemška uradna večina, teče proces akulturacije v nemški jezikovnokulturni prostor. To se dogaja z nemškim podsystemom in s standardnim jezikom kot trdno veljavnim in vrednostno visoko cenjenim, razširjenim sistemom.

Standardna slovenščina je sicer že starejšim prebivalcem s slovenščino kot materinščino dokaj odmaknjena, vendar to ne krni v celoti naravnega občutka slovenske nacionalne identitete, manjkajo edino vednosti o celotnem slovenskem jeziku, o njegovi zgodovini in kulturni vrednosti. Slovensko brati in pisati zna le malokdo starejših, od mlajših pa skoraj nobeden.

Slovenci v Radgonskem kotu nimajo svojih društev, časnikov, knjižnic ali kakšnih drugih kulturnih, še celo ne političnih ustanov. To pa lahko sčasoma zabriše občutek, še bolj pa zavest o slovenski nacionalni identiteti. Tako bo slovenščina morda zamrla. Za zdaj še k sreči ni tako, razvoja pa seveda ne moremo predvideti. Evropska zveza bo lahko v tem oziru vplivala slabo ali pa dobro. Priznati pa je treba v nemo in skrb, tudi že prve rezultate (čeprav v zelo težkih razmerah) dela Kulturnega društva člana VII, da bi zavest o slovenski nacionalni identiteti pri tamkajšnjih ljudeh s slovenščino kot materinščino (tudi samo iz izročila) dvignili na višjo raven in bi ljudi vključili vsaj v nekatere kulturne dejavnosti.

Summary

Linguistic Interferences as the Identity of a Minority

The Effect of Various Linguistic Interferences on the Archaic and Modern Culture of Slovenes in the Radgona Corner

The identity of a language is in its genetic classification, which should be apparent in all the variants of a language - regardless of typological differences which are the result of regional remoteness or at times the inclusion into a community with a genetically or typologically different language. Contacts between regionally and socially generated variants of the same language and contacts with other languages have given rise to interferences, which do not erase identity, including national identity, or hinder awareness about it.

Objective linguistic science clearly defines what languages are genetically and typologically independent and how the language of a nation is created. Although a nation can be defined by other factors, language is certainly among the key ones: it is the bearer of interpersonal relationships in social structures and reflects the attitude towards the material and spiritual world pre-

served and fostered by a nation. This is therefore a matter of both tradition and modernity which can be compared or contrasted with others - either neighboring or more distant linguistic and national identities.

Speculations with the terms Vindiš or Vend language, combined with the denial of variant identity within the identity of the comprehensive, genetically researched and ascertained Slovene language, have no scientific basis.

In at least five villages of the Radgona Corner (Potrna/Laafeld, Žetinci/Sicheldorf, Dedonci/Denenitz, Zenkovci/Zelting, Gorica/Goritz) lives a closely knit population, with Slovene as their mother tongue. Up to World War II, they were the majority. Following World War I, Slovene was completely driven out of schools and official secular and religious institutions. Even sporadic masses, funerals and confessions in Slovene were abolished after World War II. The Slovene of limited and interfered with codes for practical use in business had to be tolerated. It still is today, so that Slovene in the Radgona Corner is still alive. The awareness of sharing a common Slovene language, its standard variant and its culture, already seriously undermined among the middle-aged population, is dying out among the young. Acculturation into the German linguistic and cultural sphere is on the rise. The closeness of the border, its openness, shopping, property on both sides of the border, a few religious publications from the Slovene side - all this helps preserve some degree of awareness of the Slovene language and through it a blurred or shaken awareness of national identity. A few older people still speak of their Slovene roots and their Austrian citizenship, while young people think otherwise, satisfied with a few bits of Slovene for communicating in specific situations; others reject even that. Only small groups of children and teenagers register for optional Slovene classes, which are officially allowed in Radgona's elementary school. Because of that, every year such classes are in the balance. There are more reasons for this, among them the lack of official support and desire to learn Slovene. In stores the Slovene of extremely limited codes suffices. Some bring a few more dialect codes from home.

The Slovene which can still be heard and researched in the Radgona Corner is either a Styrian-Goričko dialect basis with interferences from the Prekmurje dialect, or a Prekmurje dialect with interferences from the Styrian-Goričko dialect. All depends on the position of the village and on the date of migrations induced by marriages, purchase or sale of property or employment. However, this are not migrations as in other European countries. Most of the people have resettled from a neighboring parish or village (only rarely from more distant places), a normal occurrence in smaller regions. As far as their language and mentality are concerned, the newcomers (some have moved out of the Radgona Corner to nearby localities on the Slovene side) do not substantially differ from people on the Slovene side; only their language display a somewhat greater degree of interference. On such a small territory this is a badge of autochthonousness and therefore of the identity of the Slovene language and nation.

On the Austrian side there is silent assimilation which deep down hurts some Slovenes, while others are not aware of it or yield to it. Although the intolerance is latent, it is felt by some more sensitive people. This was clearly expressed by an informer whose statement the author taped and transcribed its highlights for this paper.

There are also instances of blatant and brutal display of intolerance. The author researched one of them and documents it in this paper with authentic records and translations. Such a painful example of intolerance is hardly understandable at today's level of civilization. However, the reaction of the Slovene victim shows that there still is some sporadic awareness of Slovene linguistic and other culture, that the consciousness of a Slovene national identity is still alive. This example proves that some individuals (unfortunately very few) are still capable of taking an active and civilized stand against the denial and robbing of their identity.